

De 'moraal' van de psychotherapie – een excursie naar 1914

door W. Vandereycken

Samenvatting

De *Traité Pratique de Psychothérapie*, een boek van de onbekende arts Charles Burlureaux, is voor de auteur een gids om even terug te kijken op de plaats van de psychotherapie in het Frankrijk van 1914. In een periode waarin men had afgerekend met de erfenis van Charcot, werd de hypnose als therapievorm erg sceptisch bejegend. Ook nog weinig weerklank vond de opkomende psychoanalyse. Het was de tijd van de 'traitement moral' of de 'psychothérapie rationelle' van Paul Dubois. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog schreef de généraliste Burlureaux een boek dat pleit voor een volwaardige plaats van de psychotherapie in een holistische geneeskunde. De kern van de arts-patiëntrelatie wordt erin geschetst als gefundeerd op een 'moreel' optimisme in de gezamenlijke 'wil om te genezen'. Deze 'ouderwetse' boodschap blijkt heel wat 'nieuwe' wijsheden te bevatten.

Op pad met een onbekende gids

Ik weet niet of de bibliotheek van de Société Vaudoise de Médecine nog bestaat dan wel of men het boek KE 153 er al lange tijd mist. Sinds een jaar heb ik het bewuste exemplaar voor 22.50 dollar via een Amerikaans antiquariaat in mijn bezit. Toen het in 1914 verscheen kostte het 5 Franse frank. Driekwart eeuw inflatie later voel ik me voor 455 vergeelde bladzijden niet bedrogen in mijn koop. Toch, zo blijkt achteraf, had de titel me misleid: *Traité Pratique de Psychothérapie*. Vooral dat 'pratique' trok mijn aandacht in de catalogus. Ik kende geen oude boeken over psychotherapie, zeker geen Franse, met dergelijke kwalificatie. De auteur was en is nog steeds een onbekende voor mij, al meen ik hem na het lezen wat beter te kennen. Dr. Charles Burlureaux staat op het omslag vermeld als 'Professeur agrégé libre du Val-de-Grace': niet meteen een tituluur die een ahah-belletje doet rinkelen, maar het klinkt wel gracieus.

Op het moment dat Burlureaux zijn manuscript kon afronden met een voorwoord, gedateerd als 'Luchon, le 15 septembre 1913', is hij

vermoedelijk reeds fin-de-carrière. Hij maakt daar zelf herhaaldelijk allusie op en lijkt zowat een 'moreel testament' van zijn loopbaan te hebben geschreven voor de 'jongere collega's' tot wie hij zich meermaals op vaderlijk belerende wijze richt. De man is gehuwd – 'à ma chère femme' luidt de opdracht – en zeer zeker van katholieke huize. Die geloofsovertuiging blijkt niet alleen uit de inhoud maar is reeds af te leiden uit het omslag van het boek, dat naar oude Franse gewoonte andere titels van de uitgeverij signaleert. De Librairie Académique Perrin et Cie uit Parijs presenteerde vooral werken over het katholicisme en dat scheen toen nog goed te verkopen, getuige de vele heruitgaven die de advertentie vermeldt. Burlureaux publiceerde bij deze uitgeverij ook al twee boeken die het goed deden: *La lutte pour la santé. Essai de pathologie générale* is aan de vijfde editie toe en van *Un danger social. La purification* wordt de derde uitgave aangekondigd. Daarnaast wordt een derde boek van de auteur genoemd (uitgegeven 'chez Vigot'), een 'ouvrage couronné par l'Académie des Sciences Prix Breant' *Traitement de la tuberculose par la créosote* (vermoedelijk een doctoraatsproefschrift of Thèse d'Agrégation).

Deze werken, maar ook het hier besproken *Traité*, leren ons dat de auteur een omnipracticus is, een généraliste. Hij is het type charismatische huisarts dat heden tot de romantiek van de geneeskunde behoort. Maar hij wil meer zijn dan dat: hij heeft zich ook tot taak gesteld de mensen op te voeden. Zoals de twee eerder bij Perrin verschenen boekjes is ook zijn *Traité* pure voorlichtingsliteratuur, vol goede raad voor een gezond leven. De openingszin geeft de bedoeling ten volle weer: 'Offrir à mes jeunes confrères, et au public tout entier, un traité essentiellement "pratique" de psychothérapie: telle est l'unique fin que je me suis proposée en écrivant le livre qu'on va lire' (p. 1).

Maar wat is de bedoeling van deze bijdrage? Ook al hoopte dr. Burlureaux dat zijn boek enkele 'jeunes confrères' zou inspireren, hij had zeker niet kunnen dromen dat 75 jaar later een Vlaamse psychiater zijn werk ter hand zou nemen als 'divertissement' in de schaduw van een broedhete Catalaanse zon (let wel lezer, dit zijn geen overbodige details als je weet dat de auteur aan het 'type cérébral' juist reizen en lectuur aanbeveelt!). Sinds enige jaren zit in mijn reiskoffer steeds een 'oud' boek. Meestal heeft me dat zowel veel vermaakt als geleerd (zie b.v. Vandereycken 1989a+b). Het boek van Burlureaux intrigeerde me, ik zei het reeds, omwille van zijn titel en Franse origine. Maar ook de publikatiedatum is een boeiend gegeven: het verscheen vermoedelijk in de eerste helft van 1914. Europa had het kruitvat klaarliggen. Het was nog enkel wachten op 28 juni in Sarajewo om het lont aan te steken... Wat betekende psychotherapie voor een Franse huisarts die de eeuwwisseling had meegemaakt? En wat leert ons dat over de psychotherapie van vandaag? Enkele vragen die me nieuwsgierig maakten naar een onbekende gids die me zou meenemen naar het begin van deze eeuw.

Tussen Charcot en Freud

De periode 1900-1914 bevat weinig opwindends in de Franse psychiatrie. Met uitzondering van Bleulers schizofrenie (1911) zijn de grote nosologische discussies al lang geluwd. De nieuwe theorieën bouwen voort op Victoriaanse fundamenteën, en van therapeutische ontdekkingen is er nauwelijks wat te merken. De eens zo populaire neurasthenie – de tol van de snel ontwikkelende maatschappij naar het 'nerveuze' Amerikaanse voorbeeld – heeft haar hoogtepunt gekend en begint, duidelijk vanaf 1910, aan een even opvallende verdwijning uit het psychiatrisch blikveld (Gosling 1987). In het populair taalgebruik zal de term 'neurastheniek' nog een tijd overleven. Van een veel hardnekkiger overlevingskracht getuigt de hysteric, ook al was de 'grande hystérie' met Charcot gestorven. Met de hysteric en de neurasthenie wordt ook de hypnose ten grave gedragen (althans voor enkele decennia). Janets psychasthenie blijft wat krampachtig erkenning zoeken en zijn boek over de neurosen (1910) sluit een controversiële episode af. Uit het puin van de verhitte discussies tussen allerlei 'zenuwartsen' rijst een nieuw en alles overschaduwend bouwwerk: de psychoanalyse. Maar Freuds oeuvre wordt het middelpunt van nog felle controversen. Zijn invloed heeft reeds de Nieuwe Wereld bereikt, maar blijft rond 1914 aan beide zijden van de Atlantische Oceaan op veel scepticisme stuiten. Rond de Weense zenuwarts heeft zich echter een veelkleurige schare volgelingen tot een hechte school gevormd.

In het Frankrijk van 1914 hebben Freuds opvattingen nog weinig gehoor gevonden. Janet heeft geen echte volgelingen en kan de schaduw van Charcot moeilijk van zich afschudden. Hij verlaat wel de Salpêtrière in 1910, maar blijft trouw aan de hypnose, ondanks haar snel tanende populariteit. In 1914 durft men ook geen grote traktaten over de hysteric schrijven. De 'koningin van de zenuwziekten' is verbannen en de 'psycho-neurosen' vullen de leegte op (Trillat 1986). Hysteric en hypnose lijken nog slechts pijnlijke stigma's van een obscuur verleden dat men wil vergeten. Men is bang voor hun 'suggestieve' kracht. Ook al is Freud bezig een nog duisterder labyrint van driften en trauma's in kaart te brengen, acht men de tijd gekomen om de geesten tot rust te brengen. Dokters en patiënten moeten de logische rede weer aan het woord laten. De 'suggestion' moet plaats ruimen voor de 'persuasion'.

Om te ontsnappen aan de verraderlijke draaikolken van suggestie, superstitie, magnetisme en charlatannerie biedt de 'traitement moral' of 'psychothérapie rationelle' van Paul Charles Dubois (1904) een veilig ankerpunt. Jules Joseph Dejerine, de nieuwe chef van de Salpêtrièrekliniek, wil de laatste sporen van de Charcot-episode uitwissen. De spoken van hysteric en hypnose behoren tot de legende van de 'misleiding'; het is nu 'la raison' die regeren moet. Voor Dejerine bevat de 'traitement moral' van Dubois nog te veel suggestie: de patiënt van het

onredelijke van zijn klachten overtuigen door beroep te doen op nuchter verstand en gezonde moraal ('persuasion') is nog te sterk suggestief gekleurd en ruikt naar insinuatie. Voor de neuroloog Dejerine wortelen de psychoneurosen in de emoties en moet in de psychotherapie het vertrouwen centraal staan: het 'geloof' in de competentie van de arts. Therapie betekent nu 'refaire le moral'. Men moet naar de patiënten luisteren, een vertrouwensrelatie opbouwen en hen vervolgens weer op het goede spoor van de gezonde rede zetten. Ook al toont Dejerine zich in zijn nosografisch werk nog als een neuroloog à la Charcot, die symptomen registreert en ordent, hij is tegelijkertijd een authentiek psychotherapeut. Beducht voor de 'misleiding' van zijn voorgangers in de Salpêtrière is het geen wonder dat Dejerine uiterst terughoudend staat tegenover nieuwe schoolmakende theorieën vol duistere psychologische begrippen. Freud en zijn seksuele interpretatie van neurosen vinden dan ook geen genade in zijn ogen.

Keren we terug naar Burlureaux. Ook bij hem geen sprake van Freud. De auteur is trouwens erg karig met bronverwijzingen. Heel even worden Grasset (1905) en, merkwaardig genoeg, de Amerikaan Hugo Münsterberg (1910) aangehaald. Verder worden de 'théories philosophiques' van Dubois en passant genoemd, zonder bronvermelding (blijkbaar wordt diens werk als bekend beschouwd) en niet zonder scepticisme. Tussendoor heeft Burlureaux het over 'certains psychothérapeutes' en laat hij doorschemeren dat er weinig voor de praktijk te leren valt uit bestaande boeken over psychotherapie. Dat is de leemte die hij wil opvullen. Aan het slot noemt hij nog twee belangrijke inspiratoren van zijn werk: ene dr. S. uit Normandië, die hij tijdens een vakantie toevallig 'aan het werk' kon zien ('un vrai et singulier génie psychothérapique', p. 401), en professor Edouard Brissaud, 'un maître universellement regretté' (p. 397). Van deze laatste beschrijft Burlureaux anekdotisch hoe hij getuige was van diens uitzonderlijke 'art de causer en médecin'. Enige verwijzing naar een publikatie van Brissaud ontbreekt evenwel.

In zijn eigen *Traité* laat de auteur spoedig blijken wel enige algemene notie te bezitten over de psychiatrische en psychologische opvattingen. Hij is echter te zeer généraliste en practicus om zich hierin te (kunnen) verdiepen. Niet geïnteresseerd in nosologische discussies vindt hij bovendien de gangbare terminologie nietszeggend, vooral dan met betrekking tot 'deze categorie van aandoeningen die, na allerlei noodzakelijkerwijze te vage of juist te preciese en beperkte namen te hebben gekregen (neurasthenie, hysterie, etc.), nu "psycho-neurosen" worden genoemd, een term die zelf een of andere dag wel door een nieuwe zal worden vervangen, al evenmin ontoereikend om de volstrekt ongreepbare veelvormigheid van verschillende ziekte-toestanden te omvatten' (p. 14). Toch zal Burlureaux herhaaldelijk het begrip psychoneurosen gebruiken en lijkt zijn therapeutische aanpak sterk op de

werkwijze van Dubois (zonder dit expliciet te melden). Vooral diens 'traitement moral' lijkt hem aan te spreken, met de nadruk op 'moral', wat bij Burlureaux culmineert in een 'psychothérapie religieuse'. Weliswaar christelijk geïnspireerd gaat het echter om een psychotherapie van het gezond verstand, geworteld in de simpele psychologie van een intuïtieve 'mensenkenner'. Burlureaux zal geen school maken, evenmin als zijn Franse tijdgenoten die op zoektocht zijn in het niemandsland tussen Charcot en Freud.

De wil om te genezen

Hoewel wat archaisch is het Frans van Burlureaux vrij vlot te lezen (hij schreef trouwens ook voor 'le public tout entier'). Nu eens mijmerend, dan weer dialogerend met de lezer is zijn discours een mengeling van causerie, les en preek. Al vlug wordt duidelijk dat de schrijver op subtiële wijze een begripseenheid veronderstelt tussen 'le psychique', 'le nerveux', 'le moral' en 'l'âme'. Geen wonder dat het woord 'conscience' in dubbele betekenis wordt gebruikt: het bewuste en het (moreel) geweten. En dat de zorg voor de gezondheid van de patiënt uitmondt in een zorg voor diens 'zieleheil'. Maar ook het 'gerust geweten' van de arts komt herhaaldelijk aan de orde in ethische overpeinzingen. Zo wordt de belerende stijl vaak moraliserend. Samen met de Franse retoriek van een uitgesponnen causerie die bladzijden lang doorkabbelt, stelde dit aanvankelijk mijn geduld wat op de proef. Waar is de 'pratique' gebleven, die de schrijver ons beloofd heeft? Het werd me spoedig duidelijk dat de praktijk van de psychotherapie voor Burlureaux essentieel op een basishouding berust. Zo moet men ook dit boek tegemoet treden. Een Frans traktaat moet je op z'n Frans lezen: achterover geleund in een diepe fauteuil, losjes kuierend door de tekst in de rustgevende zekerheid dat de auteur om de zoveel pagina's geduldig herhaalt wat al enkele malen als essentieel werd onderlijnd. Ik distilleer hieruit enkele essenties, een paar 'oude' wijsheden die me voor de 'moderne' kijkt een relativerend perspectief lijken te bieden.

Psychotherapie voor Burlureaux is 'cette action personnelle du médecin sur le malade'. Kan het nog eenvoudiger gesteld worden?! Het lijkt simpel en dat is het vaak ook: een simpele geruststelling van de patiënt of cliënt (schrijver gebruikt deze termen door elkaar) is psychotherapeutisch werk. Maar het kan ook erg moeizaam en ingewikkeld zijn wanneer men de zieke wil bevrijden van morbide ideeën of 'obstacles intérieurs' die zijn gezondheid afremmen of verlammen. De arts moet er fundamenteel en met alle middelen in slagen tussen hem en de zieke een nauwe band van wederzijdse sympathie en vertrouwen te creëren. Dan zullen zijn houding, zijn gevoelens en zijn woorden een heilzame invloed uitoefenen op de patiënt. Keer op keer onderlijnt de auteur dat de arts zorgvuldig en geduldig het terrein moet verkennen

en voorbereiden vooraleer raadgevingen te zaaien: 'le grain et le terrain'. Zulke psychotherapie is volgens Burlureaux een moeilijke kunst. De jonge arts die het wil leren moet allereerst beschikken over 'un certain sens psychothérapique inné' (p. 18). Maar het is hoog tijd, aldus schrijver, dat artsen met evenveel zorg opgeleid worden in de psychotherapie als in andere medisch-therapeutische specialiteiten. Psychotherapie moet een volwaardige 'spécialisation' worden en de auteur meent dat de tijd hiervoor rijp is, al wacht hij nog op 'een genie dat de wetten van de psychotherapie – als wetenschap – weet te ontdekken'.

Burlureaux spreekt van 'le crédit croissant de la psychothérapie' (p. 6) en dat is in zijn ogen geenszins een modeverschijnsel. De bijzondere interesse voor psychotherapie kan hij aan drie factoren toeschrijven: (1) de ervaren artsen zijn zich terdege bewust van de frustrerende beperkingen in het beschikbare chemisch-fysisch therapiearsenaal, (2) zowel in de oorsprong als in de uitingen van allerlei ziekten blijkt 'l'élément nerveux' of 'le moral' een veel grotere rol te spelen dan in het verleden het geval was, en (3) het hedendaagse – 1914 – denken vertoont een sterke tendens tot reactie tegen het overdreven materialisme van de vorige generatie. De populariteit van de term zelf lijkt Burlureaux trouwens het beste bewijs dat psychotherapie tegemoetkomt aan een reële behoefte. Als zo'n nieuwe term aanslaat – 'réussissant à fixer un groupe d'idées' – dan heeft dat een katalyserend effect op de ontwikkeling van deze ideeën. Met Van den Berg (1956) zouden we hier van een metabletisch denken kunnen spreken.

In elke ziekte speelt het psychische een rol, al moet men het belang hiervan ook niet overdrijven 'comme le font aujourd'hui certains fanatiques de la psychothérapie' (p. 5). Burlureaux pleit voor een psychotherapeutische houding ten aanzien van elke zieke, maar onderscheidt wel toestanden waarin het fysieke element domineert, van 'les états où l'élément psychique et l'élément corporel se trouvent atteints à peu près également' (p. 15). In het eerste geval gaat het om min of meer ernstige repercussies van de organische ziekte op het psychisme van de patiënt, waardoor zijn toestand kan verergeren of het genezingsproces wordt gehinderd (typevoorbeeld is de tuberculoselijder). De tweede groep aandoeningen kan zo veelvormig zijn dat de auteur geen enkele diagnostische term bevredigend vindt om ze te omschrijven, zodat hij ze simpelweg 'la maladie' noemt (hij zet dit zelf tussen aanhalingstekens). De voorbeelden die hij geeft kunnen inderdaad nu onder diverse diagnostische categorieën vallen: neurotisch, psychosomatisch, somatoform. Maar de termen doen er niet toe en zelfs het onderscheid tussen de twee genoemde groepen is voor Burlureaux slechts een kwestie van gradatie, al acht hij 'l'élément psychique' wel een meer causale rol te spelen in 'la maladie'. Er zal in die gevallen met meer nadruk en zorg psychotherapeutisch moeten worden gehandeld. Maar ook dat is een

kwestie van gradatie, want essentieel moet de arts in beide ziektevormen al zijn therapeutische mogelijkheden aanwenden: chemisch-fysisch en psychisch. Dergelijke visie klinkt vandaag holistisch of systemisch. Burlureaux heeft dit jargon niet nodig; hij is gewoon arts die de leefwereld van de patiënt, innerlijk en uiterlijk, verkent en tracht te beïnvloeden met behulp van 'la science et la conscience'.

Welke autoriteit de arts ook bezit – en Burlureaux laat niet na deze invloed ten volle te benutten – hij mag nooit de misleidende weg van de pure suggestie gebruiken: geen miraculeuze genezer of almachtige hypnotiseur. De genezende kracht komt uiteindelijk van de patiënt zelf: 'la volonté de guérir'. De meest fundamentele medisch-psychotherapeutische act bestaat erin de patiënt weer hoop te geven. De arts zal slechts psychotherapeut kunnen zijn als hij werkt vanuit en met 'l'affirmation optimiste'. Was dit ook niet voor Jerome Frank (1961) de hoeksteen van elke psychotherapie? Voor Burlureaux betekent deze 'wil om te genezen' allereerst een basisattitude vanwege de arts, die ondanks alle tegenslagen en frustraties met alle middelen zijn eigen 'wil om genezend op te treden' moet mobiliseren. En de auteur toont zich een hardnekkige optimist, ook oog in oog met de onafwendbare dood van zijn patiënten, maar zonder ooit een 'comédien' te worden. Geen geringe kunst! Ach, we zijn slechts een pianostemmer, verzucht Burlureaux: enkele koorden die valse tonen maken, kunnen we spannen of ontspannen; we kunnen ook andere koorden, die geen enkele klank geven, weer aan het trillen brengen; maar we kunnen geen nieuwe koorden toevoegen aan het instrument... Een mooi beeld: de melodie moet steeds van de patiënt komen.

Burlureaux gebruikt nog een beeldspraak om het psychotherapeutisch werk te karakteriseren. Eens het terrein verkend – een grondig en soms tijdrovend werk, benadrukt de schrijver – merken we welke hindernissen op de weg naar de gezondheid liggen. Het kan gaan om 'obstacles extérieurs': financiële zorgen, conflicten op het werk, familiale problemen. Vaak worden ze onderschat of verborgen gehouden, mede door de omgeving. Daarnaast – en meestal nog moeilijker bloot te leggen – de 'obstacles intérieurs', die tot drie types te herleiden zijn: 'd'ordre intellectuel, émotionnel, ou volontaire'. Het kan gaan (1) om foutieve opvattingen, onlogische oordelen, te veel of te weinig fantasie, (2) om mensen met een 'mauvais caractère', 'le coeur mal fait' of 'le tempérament émotif', en (3) om personen bij wie het ontbreekt aan wilskracht ('aboulie') of wilscntrole ('le tempérament impulsif'). De arts moet deze externe en interne obstakels nauwkeurig opsporen. En met voorbeelden laat de auteur zien dat dit veel tijd, geduld en tact vergt. Hebben we de patiënt weer hoop gegeven en zijn wil om te genezen aangewakkerd, en zien we nu duidelijk welke hindernissen het pad naar de gezondheid versperren, dan moeten we alles in het werk stellen om de weg weer vrij te maken. Voor externe obstakels kan dit

bij voorbeeld betekenen de werkomstandigheden van patiënt veranderen of een familielid tot medewerking bewegen (Burlureaux schrikt er niet voor terug hiertoe actief op te treden).

De innerlijke hindernissen opruimen is vooral een kwestie van 'rééducation'. Dit kan zeer algemeen door praten, geruststellen, overtuigen, nieuwe inzichten bijbrengen. Dikwijls moet men specifieke maatregelen treffen, door te zorgen voor 'distraction' en 'divertissement': de patiënt uit zijn gewone doen en denken afleiden en zijn zinnen op nieuwe dingen zetten. Een tijdelijke verwijdering uit het alledaagse leven en sociaal milieu kan hiertoe de beste weg zijn. In feite bepleit Burlureaux een vorm van 'isolement', de tijdelijke verwijdering uit het gezinsmilieu, zoals dit einde van de 19e eeuw met veel succes werd gepropageerd door Mitchell en Charcot voor respectievelijk neurasthenici en hysterici (Drinka 1984). Het is de glorie tijd van de kuuroorden, de sanatoria, 'les maisons de santé'. Maar Burlureaux verkiest toch dat de patiënt onder behandeling van zijn eigen arts blijft en liefst niet te veel met 'soortgenoten' in contact komt. Een heilzame 'kuur' kan zijns inziens ook bewerkt worden door een poosje zijn in-trek te nemen in een simpel 'pension de famille': het is er bovendien goedkoper en de badkamer laat evengoed 'hydrotherapie' toe als in de meest mondaine kuuroorden! Als al die middelen niet helpen of niet toepasbaar zijn, moeten we de patiënt niet zelden leren het obstakel op zijn weg te omzeilen. Hij moet een andere route zoeken die weliswaar de hindernis ongemoeid laat maar een ander perspectief biedt. Gewone handarbeid, een reis maken of een boek lezen; het kan ons 'filosofische afstand' leren nemen van wat ons zo onoverkomelijk of onherstelbaar voorkomt. Misschien was dit voor Burlureaux een motief om dit boek te schrijven.

Distraction – divertissement

Ik ben in de ogen van Burlureaux een 'type cérébral' en handenarbeid ligt me niet. Maar misschien bewerkte de Catalaanse zoon en zijn vergeelde boek voor mij een soort 'rééducation'. Eens te meer heb ik immers geleerd hoeveel nieuwe wijsheden onder het stof van oude boeken verscholen liggen. Natuurlijk, het was geen opzienbarend nieuws, geen echte ontdekking. Ik kwam 'goede bekenden' tegen en dat is steeds prettig of leerrijk. Je kan ze ook vandaag ontmoeten. Het volstaat bij voorbeeld even te lezen wat een 'éminence grise' als Pict Jongerius te vertellen heeft over het 'spanningsveld' psychotherapie. Zo'n tekst is zeker een 'distraction' en kan zelfs een 'divertissement' worden als je hem wel op z'n Hollands leest: aandachtig, kritisch en met mondjesmaat. Ik lees dan: '... de beste vorm van psychotherapie is toch die methode die deze patiënt de mogelijkheid biedt om zijn eigen doel in de kortst mogelijke tijd met de langstdurende resultaten te bereiken' (Jon-

gerius 1985: 75). Het staat er kurkdroog, zonder franjes. Maar onwillekeurig moet ik aan het pad en de obstakels van Burlureaux denken. En welke 'jeune confrère' met een passie voor vergeelde boeken zal in 2060 de 'moraal' van Jongerius herontdekken?

Literatuur

- Berg, J.H. van den (1956), *Metabletica. Beginselen van een historische psychologie*. Calenbach, Nijkerk.
- Bleuler, E. (1911), *Dementia praecox oder Gruppe der Schizophrenien*. In: G. Aschafenburg (red.), *Handbuch der Psychiatrie*. Deuticke, Leipzig-Wenen.
- Burlureaux, C. (1914), *Traité pratique de psychothérapie*. Perrin, Parijs.
- Dejerine, J., en E. Gauckler (1911). *Les manifestations fonctionnelles des psychonévroses*. Masson, Parijs.
- Drinka, G.F. (1984), *The birth of neurosis. Myth, malady and the Victorians*. Simon & Schuster, New York.
- Dubois, P.C. (1904), *Les psychonévroses et leur traitement moral*. Masson, Parijs.
- Frank, J. (1961), *Persuasion and healing. A comparative study of psychotherapy*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Gosling, F.G. (1987), *Before Freud. Neurasthenia and the American medical community, 1870-1910*. University of Illinois Press, Urbana-Chicago.
- Grasset (1905), La psychothérapie. *Revue des Deux Mondes*, 15 septembre.
- Janet, P. (1910), *Les névroses*. Flammarion, Parijs.
- Jongerius, P.J. (1985), Psychotherapie: veld van spanningen. In: L.A.J.M. van Eck e.a., *Spanningsvelden in de psychiatrie*. Boom, Meppel/Amsterdam.
- Münsterberg, H. (1910), *A handbook of psychotherapy*. Fisher Unwin, Londen.
- Trillat, E. (1986), *Histoire de l'hystérie*. Seghers, Parijs.
- Vandereycken, W. (1989a), Herzberg aan de wieg van de gedragstherapie. *Gedragstherapie*, 22, 141-147.
- Vandereycken, W. (1989b), Andrew Salters 'Conditioned Reflex Therapy' (1949): hoe wordje een gelukkige automaat? *Directieve Therapie en Hypnose* 9, 87-95.

Summary: The 'morals' of psychotherapy – an excursion to 1914

The book *Traité Pratique de Psychothérapie* (1914) by an unknown French physician, Charles Burlureaux, is used as a witness of the situation of psychotherapy in France before World War I. It is a period in which leading psychiatrists wanted to break completely with the heritage of Charcot. Hypnosis was treated sceptically and the growing psychoanalytic movement had difficulty in finding French followers. The era was dominated by the 'moral treatment' or 'rational psychotherapy' of Paul Dubois. The book of Burlureaux reflects psychotherapy's search for an identity as a medical speciality. It conveys a basically optimistic message with emphasis on the 'moral consciousness' of both physician and patient whose therapeutic relationship should be inspired and fueled by a 'desire for cure'.

W. Vandereycken, psychiater, is buitengewoon docent aan de faculteit Psychologie van de Katholieke Universiteit Leuven en hoofd van de afdeling Directieve Therapie van de Psychiatrische Kliniek Broeders Alexianen te Tienen. Adres: Leuvense-
laan 85, B-3300 Tienen.